

**Левківська В. Г.**

*голова ГО «Обрядова культура України»,*

*автор і керівник*

*Міжнародного освітнього культурно-мистецького проєкту*

*«Кримськотатарські студії»*

*м. Київ, Україна*

**МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ  
ПРОЄКТ «КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ СТУДІЇ»  
ЯК СКЛADOVA ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ  
КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

Нематеріальна культурна – спадщина важлива складова збереження національної ідентичності. На сьогодні в Україні існує проблема низької обізнаності населення про елементи нематеріальної культурної спадщини. Причиною є брак інформаційних джерел, комунікаційних технологій, просвітницьких заходів та недостатня мотивація для дослідження, таким чином наш проєкт є дієвою платформою для дослідження, збереження та популяризації культурної спадщини кримських татар, що охоплює кримськотатарські традиції та обряди. Особливої актуальності проєкту надає його освітня складова, що підкреслює важливість міжпоколіннієвого діалогу у збереженні національної ідентичності кримськотатарського народу.

Проєкт стартував у листопаді 2022 року підготовчим періодом під час якого була сформована команда проєкту та визначено мету та завдання проєкту.

Мета проєкту: показати діалог культур української та кримськотатарської етнічних груп, презентувати культуру кримських татар як живе явище з безперервними традиціями, донести широкому загалу базові знання про кримськотатарську культуру, залучити широку аудиторію в Україні та за її межами до вивчення кримськотатарської культури та костюму.

Завдання проєкту:

1. Вивчити та систематизувати знання про кримськотатарські орнаменти та техніки золотної вишивки, що використовуються у декоруванні кримськотатарського костюму та речей декоративно-ужиткового призначення:

- Відвідати майстер-класи золотної кримськотатарської вишивки в офлайн та онлайн форматах;

- Створити репліки елементів кримськотатарського традиційного костюму з елементами золотної вишивки.

2. Дослідити складові кримськотатарського костюму та відтворити кримськотатарський костюм.

3. Визначити гендерні особливості кримськотатарського костюму (жіночого та чоловічого), вікові та соціальні особливості (дитячий та дорослий, буденний та святковий).

4. Створення міжкультурного діалогу української та кримськотатарської етнічних груп:

- Дослідження особливостей елементів українського орнаменту дерева життя та кримськотатарського орнаменту орьнек;

- Створити картини із зображенням українського дерева життя та кримськотатарського орнаменту орьнек.

5. Популяризація кримськотатарської культури:

- Презентація поезії, пісенної та танцювальної української та кримськотатарської традиції;

- Презентація української та кримськотатарської гастро традиції;

- Створити виставку авторської ляльки у традиційних кримськотатарських костюмах за гендерною, віковою та соціальними особливостями.

В ході реалізації завдань проєкту, зформовано концепцію виставок. Для відбору експонатів до експозиції виставок була створена команда проєкту до якої увійшли знані фахівці в культурній галузі, кримськотатарські та українські етнографи, майстрині, філологи та всі зацікавлені у збереженні кримськотатарської культури.

Дослідницькі заходи проєкту:

- вивчення наукової літератури (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського);

- ознайомлення з архівними фото та відеоматеріалами, картами, листівками, путівниками (фонди Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В.Г.Заболотного та Національної історичної бібліотеки України;

- дослідження матеріалів з фонду Національного музею декоративного мистецтва України, Скарбниці в Києво-Печерській Лаврі, Кримського дому;

- вивчення матеріалів наданих консультантами проєкту: Сервер Ебубекіров, Ельміра Катакі, Есма Аджиева, Арслан Фазилов, Ульвіє Аблаєва, Ерфан Кудусов, Рустем Скибін.

Польові дослідження:

- виготовлення ляльки з природних матеріалів (майстриня Олена Адільбекова);

- відтворення композицій зі старих фото, музейних джерел, репродукцій Н. Жаба «Діти» (майстриня Валентина Телеуця);
- етнографічна експедиція в Шуменську область Болгарія. Співпраця з Бахтішен Кайа с. Царев брод. Під час експедиції відбулася зустріч з інформаторами, носіями кримськотатарської традиції, нащадками переселенців з Криму в середині 19 ст.

Проект є платформою для популяризації кримськотатарської культури в Україні та світі.

Робота над створенням лялькових композицій розпочалася у листопаді 2022 року. Це були тяжкі часи масованих бомбардувань України, постійних відключень світла та тепла.

Створенню лялькових композицій передувало занурення в кримськотатарську культуру, шляхом ознайомлення з етнографічними матеріалами, музейними експозиціями, старими фото та картинами. Було створено 65 лялькових композицій від 40 майстринь-лялькаррок Творчої групи «Авторська лялька-мотанка» з України та діаспори (Німеччина, Португалія, Бразилія, Болгарія, Франція та Канада). Серед учасниць виставки і кримськотатарські майстрині, і майстрині, для яких Крим не просто географічна назва!

Кожна лялькова композиція емоційно та різноманітно передає сцени буденного і святкового життя, обряди, традиції та побут кримських татар.

Лялькові композиції розмістилися на семи фонах: «Орнамент «Орьнек», «Море і гори Криму», «Весілля на чоловічій половині», «Традиційні свята на жіночій половині», «Жителі Бахчисараю», «Біля фонтану», "Старий Крим".

У Києві 2023–2024 рр відбулося три виставки в Національному музеї літератури України, Національному музеї медицини України та Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці ім. В.Г. Заболотного. У ході роботи виставок відбулося 16 культурно-мистецьких заходів та проводились дослідження фондів музеїв та бібліотеки.

Підготовлено та надруковано трьомовну (українською, кримськотатарською та англійською) брошуру «Виставка «Відкриття», яка була презентована в Українському кризовому медіа-центрі 20 жовтня 2023 року, м.Київ.

Експозиція виставки була доповнена 17 картинами юних кримськотатарських та українських художників, які присвячені родинній, календарній обрядовості та гастро традиції кримських татар.

Досліджено та відтворено традиційний чоловічий кримськотатарський костюм.

У 2024 році виставка «Відкриття» з успіхом пройшла в Рейгіональній бібліотеці «Пейо Яворов» м.Бургас (Болгарія) та Художній галереї «Христо Тодоров» м. Жеревна (Болгарія) філії Історичного музею м. Котел (Болгарія), що надало можливість зануритись в атмосферу Криму кінця XIX початку XX століття та познайомитися з представниками кримськотатарської спільноти в Болгарії.

Для оновлення та розширення експозиції виставки «Відкриття» у 2024–2025 рр. розпочато:

- створення зразків традиційних ужиткових предметів з кримськотатарською вишивкою золотом спільно з Емірамзаєвою Афізе оджа (Київ, Україна), філологом, викладачем кримськотатарської мови та літератури, дослідницею кримськотатарського фольклору та вишивки та Ельмірою Катакі (Київ, Україна, Калгарі, Канада) – дослідницею кримськотатарського костюму та вишивки;

- створення підрозділу експозиції виставки, що присвячена дослідженню традиційної кухні Криму – спільно з кримськотатарським ліцеєм “Berlik school”.

У 2025 році виставкова діяльність проєкту продовжена. На виставці «Таїна української ляльки. 10 років разом» у Черкаському обласному краєзнавчому музеї експозиція від проєкту «Кримськотатарські студії» була долучена до виставки окремим розділом. До дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу у 2025 р. пройшло два культурно-мистецьких заходи: «Де цвіте гіркий мигдаль» та «Відкриття. Кримськотатарська вишивка» в Києві та Культурно мистецький захід в Болгарії спільно з кримськотатарською громадою с. Царев брод (Шуменська область, Болгарія).

На сьогоднішній день у скарбниці проєкту десять виставок в Україні та Болгарії, більше двадцяти культурно- мистецьких заходів, круглі столи в Україні та Болгарії, польові дослідження, лекції, презентації, залучення студентської молоді та школярів до проєкту.

Проєкт продовжує розвиватися і масштабуватися. На підсумковій зустрічі партнерів та учасників проєкту підведено підсумки, визначені основні пріоритети польових досліджень та виставкових заходів на 2026 рік.

### Література:

1. Аблаєва У. О. Шапки, феси, шали. Традиционные головные уборы и головные украшения крымских татар. Эволюция комплекса с XVII до нач. XXI вв. Самарканд, 2022. 246 с.

2. Алупкали Ульвіє, Люман Майре Кримськотатарський костюм та його сценічне втілення. Київ, 2024. 92 с.

3. Антонов Стоян Христов. Татарите в България. Добрич, 2004. 203 с.+ 42 с. Приложения.
4. Бекірова Гульнара, Іванець Андрій, Тищенко Юлія, Громенко Сергій, Аблаєв Бекір. Історія Криму та кримськотатарського народу : навчальний посібник. Київ, 2020. 200 с. З ілюстраціями.
5. Міжнародний освітній культурно-мистецький проєкт «Кримсько-татарські студії». Київ, 2023. 28 с.
6. Гайворонський Олекса. Країна Крим. Нариси про пам'ятки історії Кримського ханату. Київ – Бахчисарай, 2017. 335 с.
7. Желтухіна Ольга. Традиційний одяг кримських татар наприкінці XVIII – на початку XX століття (за матеріалами зібраними У. Буданінським). *Етнічна історія народів Європи*. № 19. С. 100–103.
8. Соболева Олена. Весілля кримських татар: традиційні форми та трансформації. Біла Церква, 2015. 360 с.
9. Спасская Е. Ю. Татарская вышивка Старо-Крымского района. Баку, 1926. 48 с.
10. Чепурина П. Я. Орнаментальное шитье Крыма. Москва, 1938. 64 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-37>

**Меміш О. М.**

*кандидатка історичних наук,  
доцентка кафедри археології*

*та спеціальних галузей історичної науки*

*Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького  
м. Черкаси, Україна*

**Капуловський Я. О.**

*співробітник Центру тюркологічних досліджень імені А. Кримського  
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького  
м. Черкаси, Україна*

## **ТЮРКСЬКА ЄДНІСТЬ У МИНУЛОМУ І СЬОГОДЕННІ: ВІД ДАВНІХ НАПИСІВ ДО ІДЕОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ТУРАНУ**

Туранська ідея в сучасності сприймається здебільшого в політичному контексті, базуючись на засадах створення єдиної держави, де ключовою засадою є саме приналежність до тюркських народів.